

*Внукова Н.М.
Шевченко Ю.О.
Кулешова М.Ю.*

МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКУ КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Анотація. У даній статті розглянуто місце та роль кредитних ризиків у системі банківських установ. Запропоновано класифікацію факторів, що обумовлюють рівень кредитного ризику. Розглянуті методи зниження кредитного ризику. Доведено, що домогосподарство є суттєвим важелем для банку при видачі кредиту. Встановлено, що для зниження ризику кредитування фізичних осіб необхідно підвищення рівня самооцінки ролі домогосподарств.

Ключові слова: кредитний ризик, оцінка кредитоспроможності позичальника-фізичної особи, платоспроможність, структура доходів та витрат, баланс домогосподарств.

Вступ. Надання кредитів – найдохідніша стаття банківського бізнесу й вагома частка активів банку. Основна частка чистого прибутку, з якого формуються фонди банку, утворюється в результаті кредитної діяльності. Кредитні ризики – основні ризики, які виникають у процесі операційної діяльності, поява яких спричинена допущеними помилками при оцінці кредитоспроможності позичальника, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках. Мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим втратам банку від кредитної діяльності, а й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю. Отже, проблема управління кредитними ризиками в сфері банківського бізнесу є актуальною [2].

Дослідженню питань сутності кредитного ризику, основних причин виникнення і методів управління ним в Україні присвячені праці О.П. Ковальова [3], А. Арістової [1], С.М. Павлюка [5], І.В.Чехової [6] та ін.. Значна кількість робіт вітчизняних економістів спрямована на аналіз загальних методів управління кредитним ризиком, не враховуючи сучасного стану національної банківської системи та економічного розвитку держави. На сьогоднішній день проблема управління кредитними ризиками банківської діяльності потребує глибшого наукового вивчення.

Постановка завдання. Основною метою роботи є розробка організаційно-методичних рекомендацій з удосконалення управління кредитним ризиком банку для фізичних осіб.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення низки взаємозалежних задач:

- розкрити економічну сутність поняття „кредитний ризик”;
- розробити заходи з мінімізації кредитного ризику в банку;
- розглянути можливість використання балансу домогосподарств для визначення кредитного ризику фізичних осіб.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні і прикладні проблеми управління кредитним ризиком банку. Об'єктом дослідження є система управління ризиком кредитування фізичних осіб.

Результати. Більшість авторів пов'язують кредитний ризик з можливими збитками за кредитною операцією:

1. Кредитний ризик - ризик невиконання зобов'язань однією стороною за договором і виникнення, у зв'язку з цим, в іншої сторони фінансових збитків;

2. Кредитний ризик є ризиком втрат, пов'язаних з погіршенням стану дебітора, контрагента за угодою, емітента цінних паперів;

3. Кредитний ризик або ризик непогашення - це ймовірність неповернення взятої позичальником позички [3].

Отже, кредитний ризик - це виникнення втрат, які необхідно попередити.

Кредитний ризик є історично першим серед фінансових та дуже масштабним за своїм обсягом, тобто формується з декількох самостійно діючих видів ризику, які здатні спричинити банкрутство кредитора.

Факторів виникнення кредитного ризику багато, але автори вирішили для оцінки ризику кредитування фізичних осіб приділити увагу вмінно вести ними домогосподарство, тому що саме ведення домогосподарства є важливою соціальною сферою вимушеної трудової зайнятості усіх верств населення.

Причинами виникнення кредитного ризику в банківській діяльності можуть також бути:

- недостатність знань законів банківської діяльності;
- невизначеність цілей та критеріїв та ін.
- недостатній рівень інформації у банківських працівників, що виконують оформлення кредитної угоди;
- приховування інформації позичальником;
- недосконалість норм державних регуляторів [4].

Причини, фактори виникнення кредитного ризику, його обсяги та можливі методи подолання необхідно знати персоналу банку, щоб була можливість оцінити загрози виникнення ризику та вчасно вжити заходи його мінімізації та уникнення.

Існує багато способів мінімізації кредитного ризику:

- розподіл;
- зовнішнє страхування;
- нормування кредитів;
- диверсифікація;
- лімітування кредитів;
- створення резервів;
- достовірна оцінка кредитоспроможності позичальника.

Але оцінка кредитоспроможності позичальника – це найважливіший спосіб мінімізації. Аналіз кредитоспроможності проводиться з метою отримання інформації для прийняття рішення про можливість й умови надання позики. Глибина аналізу залежить від наявності або відсутності в минулому кредитних відносин банку з конкретним позичальником, від результатів його фінансово-господарської діяльності (для юридичної особи), обсягу та строків надання кредиту. В умовах ринкової економіки кредитоспроможність клієнта-позичальника є базовою характеристикою, яка визначає можливість встановлення кредитних відносин між банком та контрагентом.

Отже, кредитоспроможність фізичної особи – це здатність позичальника повністю та у визначений термін розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями [5].

Оцінка кредитоспроможності фізичної особи визначається за результатами якісних характеристик (особиста кредитоспроможність) та за результатами аналізу кількісних показників (економічна кредитоспроможність), підтверджених відповідними документами і розрахунками.

До якісних характеристик фізичної особи належать:

- загальний матеріальний стан клієнта (наявність майна: нерухомості, цінних паперів, банківських вкладів, транспортних засобів та ін.);

- соціальна стабільність (постійна робота, сімейний стан, ділова репутація);
- вік і стан здоров'я клієнта;
- кредитна історія (інтенсивність користування банківськими кредитами у минулому та своєчасність їх погашення, користування іншими банківськими послугами).

До кількісних показників оцінки кредитоспроможності фізичної особи належать:

- сукупний чистий дохід (щомісячні очікувані сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання) та прогноз на майбутнє;
- накопичення на рахунках в банку (інформація надається за бажанням позичальника);
- забезпечення (застанова рухомого та нерухомого майна, наявність страхових полісів, можливість передавання права власності на об'єкт кредитування) та рівень його ліквідності.

Оцінюючи кредитоспроможність клієнта, банківська установа фактично визначає рівень кредитного ризику, який вона візьме на себе, встановлюючи кредитні стосунки з цим клієнтом [6].

Автори пропонують більш ретельно при прийнятті рішення про видачу кредиту аналізувати стан домогосподарства. Домогосподарство — це унікальне соціально-економічне утворення, основа життєдіяльності будь-якого суспільства. У ньому концентруються всі аспекти людського життя: біологічні, соціальні, економічні; а основою завжди була, є, та залишається сім'я — засноване на шлюбі і кровному зв'язку об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту і взаємною відповідальністю [6,7].

Домогосподарство є одним із суб'єктів економіки. Домогосподарство становить собою економічну одиницю, що складається з однієї чи більше осіб, які ведуть спільне господарство, що забезпечує економіку факторами виробництва (робочою силою, а інколи і засобами виробництва) і використовує зароблені на цьому кошти для поточного споживання товарів і послуг, а також здійснює заощадження з метою задоволення своїх потреб. На практиці домогосподарство функціонує у вигляді сім'ї та її діяльності: скільки сімей в суспільстві, стільки й домогосподарств.

Домогосподарства в кожному суспільстві виконують функції споживання, постачання факторів виробництва і заощадження. Функція споживання полягає в тому, що домогосподарства є основними споживачами матеріальних і нематеріальних благ. Можна зробити висновок, що вся виробнича діяльність суспільства орієнтується на задоволення потреб домогосподарства.

З 1 січня 1999 р. виконується вибіркове обстеження умов життя домогосподарств (ОУЖД), запроваджене Держкомстатом України, з метою збирання інформації для моніторингу рівня життя населення та показників бідності, обчислення середніх цін та індексу інфляції, розрахунку соціальних стандартів тощо [8].

Крім основних стандартних запитальників ОУЖД періодично використовуються окремі модульні тематичні запитальники для отримання інформації з таких питань: витрати на будівництво або ремонт помешкань та підсобних приміщень, наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування, стан здоров'я членів домогосподарства, самооцінка його доходів, рівень смертності, рівень народжуваності.

Враховуючи, що фізична особа є частиною домогосподарства, тому його кредитоспроможність необхідно оцінювати через баланс домогосподарства, як основи зниження кредитного ризику.

Баланс домогосподарства надає можливість не тільки оцінити кредитоспроможність позичальника, а й допомагає банку прийняти рішення з надання позичальнику кредиту. Показники балансу показують, як змінилися доходи та витрати домогосподарств, як змінилася заробітна плата та доходи від власності, яким є

економічно-активне населення, що в цілому збільшує кредитоспроможність позичальника.

Структура доходів та витрат балансу домогосподарства належить до найвагоміших соціально-економічних показників розвитку країни та вказує на те, що питому вагу займають заробітна плата, соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти. Їх зростання свідчить про розширення бази потенційних позичальників фізичних осіб.

З проведення дослідження стану домогосподарств можна стверджувати, що об'єктивні параметри їх розвитку хоча і зростають, але за результатами національного дослідження з питань фінансової грамотності та захисту прав споживачів фінансових послуг, проведеного Агентством США з міжнародного розвитку USAID в Україні в 2010 році, зроблено висновки, що пересічному українцеві бракує знань з фінансів, він користується тільки базовими фінансовими послугами, здебільшого нічого не знає про свої права як споживача фінансових послуг, внаслідок цього майже не довіряє фінансовим установам [9].

Основні результати дослідження USAID показали, що охоплення населення фінансовими послугами залишається низьким, 39% українців не мають навіть банківського рахунку, більшість користуються тільки простими фінансовими послугами (оплата комунальних платежів займає 78%), тільки 11% респондентів мають банківські депозити, а 28% користуються кредитами і менше 2% опитаних володіють акціями, облігаціями або інвестують кошти в недержавні пенсійні, інвестиційні фонди.

Також дані з самооцінки домогосподарствами рівня своїх доходів свідчать про те, що рівень самооцінки домогосподарств погіршувався і знаходився на низькому рівні, тобто це свідчить, що за самооцінкою домогосподарства не здатні в себе повірити:

- у 2007 році більше ніж 85 % домогосподарств, постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування;

- з 2008 року ситуація з самооцінкою рівня доходів домогосподарств трохи покращилась: у 2008 році 52,8 % домогосподарств вважали свої доходи достатніми, але заощаджень не робили. У той же час більш, ніж у 7 разів збільшилась частка домогосподарств, яким не вдавалось забезпечити навіть достатнє харчування;

- у 2009 році частка домогосподарств, які вважали свої доходи достатніми, але заощаджень не робили, скоротилась до 51,8 %, тоді як 2010 року зменшилась ще більше – до 45,3 %.

Висновки. Таким чином, поліпшення якості управління кредитними ризиками є передумовою підвищення ефективності банківської діяльності та конкурентноздатності банків. Система управління кредитними ризиками формується відповідно до кредитної політики банку.

Існує певне протиріччя між об'єктивними параметрами розвитку домогосподарств як основи стабільності позичальника та його готовністю та обізнаністю щодо ефективного використання кредитних ресурсів.

Головним для зниження ризику є підвищення самооцінки домогосподарств та створення ефективних механізмів управління їх власністю, розширення споживання фінансових послуг.

Література:

1.Арістова А. Особливості кредитування банками фізичних осіб / А. Арістова // Вісник НБУ.- 2008. - № 2. - С. 35-36.

2.Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні [Текст] / Даниленко А., Шелудько Н. // Вісник НБУ. - 2008. - № 5. - С. 67-69.

3.Ковальов О.П. Стратегічне управління кредитними ризиками // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №5. – С. 21–30.

4.Туник Г.М. Регулювання кредитною діяльністю банку // Фінанси України. – 2002. – №4. – С. 119–125.

5.Павлюк С.М. Кредитні ризики та управління ними // Фінанси України. – 2003. – №11. – С. 105–111.

6.Чехова І.В. Управління ризиками в банківській діяльності//Держава та регіони. Серія "Економіка та підприємництво". - 2006.- №6.- С.312-314.

7.[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://cool.com/Кредитний_ризик_комерційного_банку_та_способи_його_мінімізації_частина9

8.[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://bank-znaniiview?oid=3677>

9.[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.economy-confer.com.ua/full_article/635/

Summary. In this article a place and role of credit risks is considered in the system of bank institutions. Investigational classification of factors which stipulate the level of credit risk. Considered methods of decline of credit risk. It is well-proven that domogospodarstvo is a substantial lever for a bank at delivery of credit. It is set that for the decline of risk of crediting of physical persons it is necessary increase of level of self-appraisal of role of domogospodarstv.

Keywords: credit risk, physical persons, estimation of solvency of borrower, solvency, structure of earnings and charges, balance of domogospodarstv.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2011